

Kovács Gergely

Magyar-szlovák exodus – A csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény emlékére szervezett Nemzetközi Levéltári Napok a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában (2017. szeptember 28-29.)

A 2017 szeptemberében már 24. alkalommal, tehát csaknem negyedszázada minden évben megtartott Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Nemzetközi Levéltári Napjai egy szomorú, kevéssé, és elég egyoldalúan a szenvedéstörténeti aspektusból tárgyalt eseménynek, a csehszlovák-magyar lakosságcsérének állított emléket. A konferenciát a rendezvény házigazdája Kujbusné dr. Mecsei Éva levéltár-igazgató asszony nyitotta meg, aki kiemelte, hogy sokan vissza-visszatérnek előadóként, érdeklődőként. Meg kell azonban emlékeznünk azokról is, akik már nem lehetnek köztünk. Szomorú szívvel közölte azokkal, akik még nem értesültek róla, hogy 2016. november 27-én elhunyt Dr. Nagy Ferenc nyugalmazott levéltár-igazgató, akiről egyperces néma felállással emlékeztünk. A továbbiakban Igazgató Asszony köszöntötte a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár képviselőjében megjelent Miszjuk Mykhailo igazgató urat és Kutassy Ilonát, a beregszászi részleg vezetőjét, kiemelve a levéltáraik közötti prosperáló kapcsolatot, Dr. Novák Veronika levéltár-igazgató asszonyt, aki szinte minden levéltári napon visszatérő előadóként van jelen, és aki révén régóta kiváló kapcsolatot ápolnak a vágsellyei levéltárral.

Az elmondottakat Seszták Oszkár, a megyei közgyűlés elnöke is megerősítette köszöntő beszédében, fölhívva a figyelmet arra, hogy a környező levéltárakkal kiépült szakmai kapcsolatok nélkül megfejtethetlen lenne a megye múltja. Megemlítette, hogy a Levéltári Napnak is otthont adó, Alpár Ignác tervei szerint épült Megyeházán jelenleg is felújítások zajlanak, így hamarosan ismét régi pompájában tündökölhet az épület.

Ezt követően Igazgató Asszony üdvözölte Gara Katalin ungvári magyar főkonzul asszonyt, Dr. Váradi Natáliát, Dr. Csatóry Györgyöt, a II. Rákóczi Ferenc Főiskola tanárait, illetve Dr. Bukovszky László volt vágsellyei levéltárost, szlovákiai kisebbségügyi kormánybiztost, továbbá a megjelent társintézmények vezetőit: Dr. Rémiás Tibort, a Jósa András Múzeum igazgatóját és Tomasovszki Anitát, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóját, valamint Dr. Zsoldos Ildikót, a Nyíregyházi Egyetem tanszék-vezetőjét, kiemelve a közös pályázatok, konferenciák, rendezvények jelentőségét.

Prof. Dr. Ö. Kovács József, az MNL megyei főigazgató-helyettese beszédében alapvetően történetkutatói kérdésekre kereste a választ, megvetve az alapját az egész konferencia témájául szolgáló csehszlovák–magyar lakosságcsere történeti diskurzusának. Kérdésselvetésében utalt rá, hogy az eseményeket lehet madártávlati, távolnézeti és ugyanakkor lehet alulnézeti, vagy tapasztalattörténeti perspektívából vizsgálni. Ha távolról nézzük és vetjük fel a kérdéseket, akkor láthatjuk, hogy a trianoni döntésekre vezethetők vissza a folyamatok. A huszadik század jellemzően a szélsőségek, a menekültek, a rémület kora, amelyben a hivatalos konfliktusok mellett további miniháborúk zajlottak, akár a civil életben, akár a családok, demográfiai katasztrófák és egyéb tényezők tekintetében. Kiemelte, hogy a népességmozgatások, áttelepítések már a korábbi évtizedekben megfigyelhetők voltak a Szovjetunióban, és ez a szovjetizálási program határozta meg a konferencia témáját is. A levéltár pedig a lokális, a regionális nemzeti emlékezet birtokosaként igyekszik

megfogalmazni a maga eszközeivel, időnként a saját erején túl, mi és hogyan történt, és miként magyarázhatók ezek a történések.

Köszöntőjében Dr. Bukovszky László kisebbségügyi biztos felidézte azokat az időket, amikor még levéltárosként visszatérő vendége volt a levéltári napoknak, és az egykori neves levéltárosok, mint Nagy „Feri”, Balogh „Pista bácsi”, Kiss „Bandi bácsi” olyan szeretettel vették körül, akkora támogatást és energiát adtak neki, ami mind jelenlegi, mind levéltárosi munkáját meghatározta. Mivel a rokonai, szülei és nagyszülei kapcsán maga is érintett a csehszlovák–magyar lakosságcsere eseményeiben, ezért nagyon nehéz pártatlanul megnyilatkozni, hiszen a megtörtént traumák még mindig ott élnek az emberek lelkében. Mégis példaértékű annak a sok tízezer embernek az egyéni kiállása, akik Csehszlovákiából visszatérve egy teljesen más közegbe kerülve képesek voltak újrakezdeni életüket. Hangsúlyozta, hogy a legfőbb feladat az, hogy emlékezzünk, a második dolog viszont az, hogy emlékeztessünk a múlt hibáira és azokból próbáljunk okulni és úgy alakítani mai életünket, hogy soha többé ne forduljanak elő ilyen jellegű történések itt a Kárpát-medencében.

Gara Katalin, Magyarország ungvári vezető konzulja beszédében kifejtette, hogy a hatalom, a politika és a diplomácia csinálja a történelmet, a hétköznapi ember pedig az elszenvetője a cselekményeknek. A levéltár nagyon fontos szerepe pedig az, hogy a nemzeti emlékezet őrzőjeként 70 év múlva, amikor majd a most előttünk álló eseményeket fogja kutatni valaki, akkor az ne a szenvedéstörténet legyen. Próbáljuk pozitívvá formálni a jövő történelmét napjaink eseményeinek alakításán keresztül, és a jószomszédi viszonyal együtt a magyarságot is erősíteni.

Sokéves tradíció szerint a levéltár Pro Archivó-emléklappal köszönte meg a részére iratot ajándékozóknak, hogy 2017-ben is értékes – eddig családi hagyatékokban tartott – anyagokkal gazdagították az intézmény gyűjteményét. A családi dokumentumoktól, fotóktól kezdve a genealógiai táblákon át egészen egy nagyon értékes Mátyás-kori oklevélig, igen széles tartományban mozgott az átvett iratok köre, és mindemellett a levéltári szakkönyvtári anyag is jelentős állománnyal gazdagodott. Pro Archivó-emléklapot nyújtottak át továbbá azoknak a tanároknak, akik a levéltárban előadásokat tartva, illetve a levéltárpedagógiai foglalkozásokat osztályaikkal látogatva segítik elő a tudományos-szakmai munka fejlődését.

A Pro Archivó-emléklapok átadása mellett a levéltár régi hagyománya, hogy a Jósza András Múzeummal, a Nyíregyházi Egyetem Történettudományi és Filozófia Intézetével, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárral, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesülettel közösen minden évben helytörténeti pályázatot ír ki, melynek eredményeit Dr. Sallai József, a zsűri elnöke mutatta be. Kiemelte, hogy az életutakat, intézménytörténetet, művelődéstörténeti és katonamúltat felvonultató értéktáró, jelentős forrásértékkel bíró versenymunkák is példázzák, hogy a pályázat 2017-ben is széles körű érdeklődésre tartott számot, és továbbra is megőrizte a megyét és országhatárt átlépő jellegét. A nyertes pályázók körét – ahogyan a Pro Archivó-díjazottakat is – Nagy Dóra mb. igazgatóhelyettes ismertette, a díjakat pedig Igazgató Asszony mellett a társintézmények vezetői, képviselői adták át. Ezt követően az értékes díjakban részesült helyezettek néhány mondatban bemutatták pályaművüket.

A konferencia levezető elnöke Dr. L. Balogh Béni, az MNL tudományos titkára, főlevéltárosa volt. A nyitóelőadásban Dr. Szarka László, a komáromi Selye János Egyetem tanára, az MTA BTK TTI kutatója, a második világháború utáni kelet-közép-európai

nemzetállamok kényszermigrációs jelenségeit vizsgálta, megvilágítva a lakosságcsere nemzetközi előzményeit és történelmi összefüggéseit. Előadásának első részében a homogenitás elérése céljából történő, az anyaország szempontjából konfliktusforrást hordozó kisebbségekkel szembeni, határmódosításokkal és kitelepítésekkel operáló huszadik századi kelet-európai kontextust vázolt fel, egy olyan körképet adva, melyben az örmény népirtás és a másfél milliós görögység kiűzéséhez képest a felvidéki magyarság föl sem került a térképre, ami jelzi a nagyságrendjét ebben a hatalmas európai felfordulásban. A második részben igyekezett tipológiailag besorolni a különböző kényszermigrációkat, amelyek egész népcsoportokat érintettek, első helyen a zsidóság, cigánység megsemmisítésére való törekvéssel, az örmény népirtással, másodsorban a katonai erővel végrehajtott kényszertelepítésekkel, harmadsorban az 5-6 milliónyi, németek és szovjetek által használt kényszermunkás tömegével, és végül zárva a felsorolást a nemzetközi egyezményekkel lezárt kényszertelepítésekkel, mint amilyen a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény is volt. A harmadik részben pedig fölvetette a kérdést, hogy miképpen tudta ez a törekeny, alig több mint félmillió felvidéki magyarság túlélni ezt a katasztrófát, miközben milliós nagyságrendű német kisebbségi közösségek, vagy akár az anatóliai másfél milliós görög közösség gyakorlatilag teljességgel megszűnt az erőszakos migráció során? A válasz a reszlovakizáció, ami, mint a legkisebbik rossz, lehetőséget kínált számukra, hogy otthon maradjanak. Aki ugyanis azt gondolja, hogy minden Csehszlovákiában maradt magyar annak idején morálisan megbukott, az téved. Kihasználták ugyanis a szláv nemzetállam minden áron való szlovákosítási törekvését és ennek köszönhetően maradhattak, megmaradhattak.

A következő előadó Dr. Popély Árpád, a komáromi Selye János Egyetem docense, a dunaszerdahelyi Forum Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa nem szorítkozott kizárólag a lakosságcsere tárgyalására, hanem öt témakör felvázolásával igyekezett átfogó képet nyújtani a felvidéki magyar lakosság háború utáni helyzetéről. Első pontban a felvidéki magyarság állampolgári és emberi jogaitól való megfosztásáról ejtett szót. A csehszlovákiai magyar kisebbség kérdését a nagyhatalmak nem akarták a közép-európai németiség sorsával együtt tárgyalni, arra szorították a két országot, hogy maguk találjanak rá megoldást, ami 1946 februárjában meg is történt a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény aláírásával. E szerint annyi magyart lehetett áttelepíteni, ahány szlovák vállalta az áttelepülést Csehszlovákiába. Ennél fogva a módosabbakat jelölték ki kitelepítésre, hogy vagyoniuk elkobzásával egy vonzó alternatívát tudjanak kínálni a magyar oldalról áttelepülni szándékozó szlovákok számára. A reformátusok túltreprezentáltak voltak az áttelepített magyarok között, az ő településeik ugyanis nagyobb vagyonnal rendelkeztek. Voltak azonban vagyontól és vallástól függetlenül területi kritériumok alapján előre kiszemelt régiók, települések is a kitelepítésre. A volt magyar pártok tisztségviselői pedig politikai kritériumok alapján kerültek fel nagy eséllyel a kitelepítendő listájára, továbbá a háborús bűnösöket elsőként sorolták az áttelepíthető magyarok közé. A mindkét fél számára rendkívüli tragédiát jelentő kölcsönös csere során 1947 áprilisa és 1948 decembere között 71.000 magyarországi szlovákkal szemben 90.000 felvidéki magyar települt át a másik országba. Harmadik pontban egy kevesebb figyelmet kapott csehországi deportálásról beszélt az előadó, mellyel a kitelepített 3 millió német egykori lakóhelyén támadt munkaerőhiányt igyekezett a csehszlovák kormány pótolni részben azzal a félszáz ezer magyarral, akik csak az 1948–49-es enyhülés idején térhettek vissza otthonaikba, és kapták vissza állampolgárságukat. A negyedik pontban a reszlovakizációról vagy visszaszlovákosításról ejtett szót, melynek célja az volt, hogy az elmagyarosodott szlovákok

visszatérhessenek a szlovák nemzet kebelébe. Ahogyan az előző előadásban is elhangzott, ezzel félig-meddig öngólt rügött a csehszlovák hatalom, mert lehetőséget nyújtott a csehszlovákiai magyar lakosságnak, hogy a szülőföldjén maradjon és elkerülje a kitelepítést. Aztán később, az '50-es évektől kezdve a népszámlálásokon ismét egyre nagyobb számban vallották magukat magyarnak, mígnem számuk 1970-re ismét félmillió fölé ugrott. Ötödik pontban arra kereste a választ, hogy mi készítette enyhülésre a csehszlovák kormányt 1948–49 folyamán. Válaszában részben a szovjet nyomásra megindult kétoldalú kapcsolatok mellett a Rákosi-kormány ekkor még nemzeti retorikáját és Prágára való nyomásgyakorlását jelöli meg, amelynek köszönhetően egy hat pontból álló határozatsomag született. Ez magában foglalta, hogy a magyarok visszakapták csehszlovák állampolgárságukat, felfüggesztették a vagyonekobjzást, illetve akinek a vagyonát nem adták szlováknak, az visszakaphatta azt, továbbá újraindult a magyar nyelvű oktatás, létrehozhattak magyar kulturális szervezetet (Csemadok), engedélyezték magyar nyelvű sajtótermék megjelenését (Új Szó 1948 decemberétől), és lehetővé tették a Csehországba deportáltak hazatérését.

Dr. Bukovszky László előadásával azt a mítoszt igyekezett lerombolni, mely szerint a szenvedés időszaka egyet jelent a hallgatás időszakával, és semmiféle ellenállást nem fejtett ki a szlovákiai magyar kisebbség 1945–46-ban. A Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség, mint a felvidéki magyarság egyetlen önvédelmi szervezete illegális sajtótermékeket adott ki. A nyugat-szlovákiai terjesztésű Gyepű Hangja készítője Hentz Zoltán és Lipcsey Gyula volt, a kelet-szlovákiai terjesztésű Észak Szava szerkesztői pedig Krausz Zoltán, Varró István és Hajdú László voltak. Hamis illúziókat tápláltak azonban a párizsi békekonferenciával, az igazságos békével kapcsolatban, melytől a felvidéki magyarság sorsának népszavazás útján végrehajtott területi alapon történő rendezését várták. Ennek megfelelően a két országot elválasztó határnak követni kellett volna az etnikai határokat úgy, ahogyan azokat 1938-ban Bécsben meghúzták. A felvidéki magyarság örendelkezésében bízó békememorandumot, melynek mottója a „Rólunk, de mivelünk!” Krausz és Varró magyarországi látogatásakor átadták Gyöngyösi János magyar külügyminiszternek, a magyarországi történelmi egyházak vezetőinek, köztük Mindszenty József esztergomi érseknek és az ellenzéki pártoknak. 1949-ben a szervezetet felszámolták azok után, hogy Mindszenty perében megszületett az elsőfokú döntés, a Nyugat-Európába készülő Krauszt és Varrót a Mindszenty-nél lefolyt házkutatások alkalmával talált dokumentumok alapján Budapesten letartóztatták, majd miután az Andrássy úti ÁVH-székházban agyba-főbe verték őket, átadták a csehszlovák állambiztonságnak. Ügyüket összemosták Bokor Ferenc ipolykeszi katolikus kántortanítóéval, aki szintén Mindszenty számára gyűjtött adatokat. Bokor meghalt a börtönben, a többiek pedig megjárták Csehszlovákia börtöneit és munkatáborait. Bármennyire is fájdalmas azonban ez a korszak, érdemes meghaladni a szenvedéstörténelmi diskurzust, és afelől megközelíteni a témát, hogy milyen cselekvési lehetőségei, önszerveződési formái voltak a felvidéki magyarságnak. Ez alapján pedig a reszlovakizációnak a felvidéki magyarság megtartására irányuló felhasználása sem jöhetett volna létre összehangolt információáramlás nélkül, ami szintén tudatos cselekvéssorozatok létezését sejteti.

A két ország 1945 utáni kapcsolatát felvázoló előadások után Dancsecz Mónika, az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának igazgatója „A Duna választóvízzé válik” c. előadásával a megyébe érkező felvidéki menekültek történetét tárta a közönség elé. Az első menekültcsoportok 1945 őszén jelentek meg, a következő hullám pedig

1946–47 telén. Egy csallóközi település, Gútor példáján keresztül szemléltette a telepítések embertelenségét, ahol 1946. november 19-én az ott élők tudomására jutott, hogy a szomszédos Szemet község lakóit a csehországi Szudéta-vidékre viszik kényszermunkára, ezért csónakokon igyekeztek átmenekülni a Duna magyar oldalára. Az esetnek halálos áldozata is lett, mivel a csehszlovák határőrök tüzet nyitottak a menekülőkre. A nagyobb gondot mégsem az ő elhelyezésük, hanem a lakosságcsere egyezmény keretében lebonyolított áttelepítések emberáradata okozta. Noha 1941-ben mindössze 22 fő vallotta magát szlováknak Győr-Moson megyében, így egy arányos csere nem idézett volna elő nehézségeket. A 215 felvidéki magyar családot pedig öt, korábban németek lakta településen helyezték el az onnan addigra kitelepített németek helyére. A romos, kifosztott, beázott, ajtó-ablak nélküli, ennél fogva lakhatatlan lakásokba házanként átlag három családot költöztettek, akik csak magukra és egymásra számíthattak, mivel nem kapták meg azt a segítséget, amit megérdemeltek volna. Kiemelte, hogy a beszélgetésekből, a dokumentumokból, az átnézett sajtóanyagból kiderül, hogy ezek az emberek nem tehettek a háború borzalmairól; megalázkodtak, költöztek, települtek és nagyon súlyos lelki terheket cipeltek. Végezetül a történetekre való kortárs visszacsatolással zárta előadását Kovács János feketenyéki plébános Mosonszolnokra telepített híveinek írt szavait idézve: „*Akinek igaz van, az várhat, és az sok mindent ki tud várni, mert az igazságnak előbb-utóbb győznie kell, és a szeretetnek is győznie kell a gyűlölet felett.*”

A lakosságcsere lokális elemzését Bánszki Hajnalka, az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese folytatta a nyíregyházi események társadalomtudományi-gazdaságtörténeti aspektusú kifejtésével. 1946 márciusában Nyíregyházán a nyírségi tanyabokrokban is megjelentek a csehszlovák összeíró biztosok, hogy számos sokszor szlovácul már nem is beszélő lakost bírjanak rá a csehszlovák államba való átköltözésre. Több mint hatezer fő jelentkezett a nyíregyházi körzetből visszaköltözésre, Lévát és a hozzá tartozó járást jelölték ki letelepedésükre. Ezzel szemben a Magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyar közösségeket nem sikerült egyben tartani, ennek egyik oka, hogy több migrációs folyamat is zajlott egy időben: folyamatban volt a német családok összeköltöztetése és kitelepítése, jelentős volt az országon belüli lakosságáthelyezés, illetve a határon túlról is menekültek érkeztek az országba, akiről szintén gondoskodni kellett. Az előadás forrásbázisául az áttelepülők adatsorai, a telepítési helyzetjelentések és a kitelepülők transzportlistái szolgáltak. Részletes nyilvántartások vannak a levéltárban a Nyíregyházára irányított transzportokról, de az érkezettek pontos számát nehéz meghatározni. Nyíregyházán az áttelepülés alig csökkentette a szlovák anyanyelvűek számát, de a szlovácul beszélőkét sem. Megüresedett házaikba a legtöbb embert, körülbelül 1400 főt a galántai, az érsekújvári, illetve a komáromi járásokból telepítettek. A kitelepülők elsősorban gazdasági érdekből vállalták az áttelepítést. Összehasonlításképpen a csehszlovákiai magyarok ugyanis összesen 160.000 hold földet hagytak maguk mögött, míg a magyarországi szlovákok ennek ötödét sem, mindössze 31.000 holdat. A Nyíregyházára telepített csehszlovákiai magyar családok 94%-a földbirtokos volt Csehszlovákiában. Nagy vagyoni és státusbeli különbségek tapasztalhatók a be- és kitelepülő iparosok közt, a meglévő felszerelés és tapasztalat tekintetében: Nyíregyházáról nagy számban jelentkeztek segédek, iparostanoncok, fiatal, önálló műhellyel nem bíró iparosok, míg ide ugyan csak néhány iparos és kereskedőcsalád érkezett, de ők jól működő üzletet hagytak otthon. Fellekezeti szempontból a nyíregyházi szlovákok evangélikusok voltak, így a lakosságcsere leginkább az ő számukat csökkentette, illetve a kiköltözésre leginkább agitáló metodista közösség csaknem teljes egészében átköltözött. A helyükre viszont főként római kato-

likus, református és kis számban evangélikus, görögkatolikus családokat telepítettek, és az is előre vetítette a feszültségeket, hogy az ideérkezőket nem fogadta szívélyesen a borkortanyák elzárkózott közössége.

Kutatásmódszertani szempontból nagyon fontos előadást tartott Dr. Novák Veronika, a Nyitrai Állami Levéltár Vágsellyei Fiókleveletárának igazgatója, melyben a lakosságcsere vonatkozóan a szlovákiai területi levéltárakban található gyűjteményeket igyekezett a teljesség igényével körüljárni, felhívva a figyelmet arra, hogy milyen értékes anyagok rejtőznek bennük a témát kutató történészek számára. Elsősorban azokat az irattípusokat mutatta be, amelyek alapján személyenként rekonstruálható a lakosságcsere keretében kitelepített csehszlovákiai magyarok vagyoni helyzete. Ez a rendkívül nagy terjedelmű iratanyag egyébként a korszak társadalomtörténetét kutatók számára is fontos forrásbázis, hiszen a lakásokra, gazdasági ingatlanokra, földekre vonatkozóan egyedülállóan részletes leírásokat tartalmaz.

Ezt követően Dr. Erdész Ádám, az MNL Békés Megyei Levéltárának igazgatója a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyik legkiválóbb kutatójának, Dr. Kugler Józsefnek a munkásságából idézett fel néhány mozzanatot. Kutatási érdeklődése négy meghatározó témacsoport köré épült, amelyek a következők: a szlovák és a német nemzetiségek története, a kényszeremigráció, azon belül is elsősorban a lakosságcsere története, a rendszerváltozás utáni határmentiség kutatása, és értelemszerűen a településtörténet kutatása, hiszen az őt foglalkoztató tudományos kutatóközpont elsősorban erre volt szakosodva. Publikációi széles palettán mozogtak a népszerűsítő (História, Rubicon) munkáktól kezdve az olyan nagy monográfiáig, mint a Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön 1944–1948 c. műve. Kugler az Áttelepítési Kormánybiztosság és a földhivatal levéltári forrásai mellett nagyon jól használta a narratív forrásokat is, visszaemlékezések, oral history interjúk vagy korabeli újságok, feljegyzések formájában. Utolsó kötete egy oral history kötet, amelynek töménysége abban a módszertanban rejlik, hogy nem felvette, hanem leírta az interjúkat. Kugler az évszázadokig a szlovákok, németek és magyarok együttélésének mintatelepüléseként működő Mezőberényben született, annak a közegnek a történetét írta – nem helytörténetként, hanem országos történetként –, amelyből származott, édesanyja révén pedig személyesen is érintett volt a lakosságcsereben. Az utolsó nagy gesztusa is ennek a közösségnek szólt. A vagyonát, mely nem volt csekély – földekből, ingatlanokból állt – nagyjából városára hagyta. Két házából az egyiket közösségi célra adományozta, és más gesztusokat is tett, ami őrizni fogja emlékét. Az előadó pedig végezetül háláját fejezte ki annak kapcsán, hogy Nyíregyházán alkalmat teremtettek arra, hogy a 2016-ban elhunyt Dr. Kugler József megrendítő sorsáról, aki történetesen közeli barátja volt, beszélhetett, emlékét idézhette, és talán a munkássága legnívósabb részére rávilágíthatott.

Végül Wágenhoffer Gergely Szabolcs agrármérnök, Veszprém megyei helytörténeti kutató „(Ott)hontalanok” c. előadásában három bakonyi településen vizsgálta a lakosságcsere helyi viszonyait. Nagyszülei révén sváb és felvidéki felmenői is voltak, ezért neki mindkét népcsoporttal történt események ugyanúgy fájnak, és ezért nem is tudja a két sorstragédiát elválasztani egymástól. Ezért megpróbált egyfajta párhuzamot vonni a két népcsoport között. A három sváb település: Bakonypéterd, Románt és Bakonygyirót népességváltozásairól beszélt. A kitelepített németek helyére először az Alföldről érkeztek telepesek vagyonszerzés céljából. A felvidékiek pedig két részre oszthatók: egy részük a lakosságcsere keretében Garamdamásról lett áttelepítve, de mellettük ott voltak a

valamivel korábban megérkezett menekült családok. Ezeken a német településeken három migrációs folyamat zajlott egy időben: egy ún. „önként betelepülés” az ország más részéről, menekültek ide települése, zajlott a szervezett lakosságcsere, továbbá folyamatban volt a németek Németországba való kitelepítése. A lakosságcsere idején a németek összeköltöztetése és Németországba szállítása még folyamatban volt, így nem jutott hely a felvidékiek elhelyezésére. Sok esetben 3-4 család is egy házba kényszerült, vagy pincékbe, nyárikonyhákba és még így is van olyan, akit nem tudtak elhelyezni, ezért más településre vitték őket. Nem volt egyszerű a beilleszkedés az itt maradt svábok közé, a vegyes házasságok majd csak az '50-es évek második felétől lettek elfogadottak. Az '50-es évek elején, amikor már kötelezővé tették a térszékbe való belépést, itt is megfigyelhető volt némi elhatárolódás, ugyanis a svábok és a felvidékiek külön térszék alakítottak, sőt, a menekültek és a felvidéki családok is. Az ötvenes években rendelet született a visszatelepülés lehetőségéről abban az esetben, ha valaki nem kér vissza semmit és vállalja valaki odahaza, hogy visszafogadja. A gyakorlatban azonban nem működött, ugyanis, ha a család egyik fele kapta meg, akkor inkább itt maradtak. 1956-ban az ellentétek nemzetiségi szinten is felszínre törtek és a svábok közül sokan abban bíztak, hogy a felvidékieket sikerül hazaűzni és visszakapják régi tulajdonukat. Az előadó komparatív módszerével kiválóan szemléltette, hogy a felvidéki magyarok sorsa és a magyarországi németek sorsa elválaszthatatlan, amit bizonyít az is, hogy például Bakonypéterd és a felvidéki Lekér a rendszerváltás után testvértelepülések lettek.

A rendezvény második napján 50 fő felvidéki szakmai úton vett részt, megtekintve a jászói premontrei apátság Keresztelő Szent János templomát, majd az Eszterházy Emlékév alkalmából Kassán megkoszorúzták gróf Esterházy János mellszobrát. A rendezvény egyik érdekessége, hogy a Mátyás-kori oklevelet átadó friss Pro Archivó-empléklapos Megyeri Pál oklevél-ajándékának eredetijét a Jászói Konvent állította ki, és a konvent levéltárával Pozsonyban őrzik.

Kevés olyan megye van, amit a trianoni területelcsatolások olyan érzékenyen érintettek, mint Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyéket. Különösen utóbbi két vármegye nagyobbik részének Romániához, illetve Csehszlovákiához csatolása (ma Ukrajna része a beregi megyerész), az elszakadt részeken élők traumája, megpróbáltatásai olyan kötelezettséget ró a megyei levéltárra, amely megköveteli a magas szintű intézményközi együttműködést, és ezt a gyümölcsöző nemzetközi csapatmunkát a levéltári napokon történő személyes találkozás teszi teljessé, valódi ünneppé. A nyíregyházi levéltár a nemzetköziség mellett a magánszféra támogatóinak nagyfokú bevonásával is jó példával jár elől a többi regionális közgyűjtemény számára. Ehhez szeretném hozzáfűzni, hogy a levéltár meghatározó szerepet játszik a lokális közgyűjteményi kooperációban, ezáltal a nyíregyházi közéletben is. Teszi mindezt a rendezés, a kutatószolgálat és az ügyfélszolgálat elnapolhatatlan terhei mellett, olyan színvonalon, amelyet a mostani rendezvényen részt vett jelentős számú érdeklődő is tükrözött, ami kiválóan jelzi a szakmai- és közönségkapcsolati munka intenzitását.